

EMLÉKEZÉS SEBESTYÉN GYULÁRÓL.

1848—1911.

Irta és a Magyar Pædagogiai-Társaság 1911. nov. 18-án tartott ülésén fel-
olvasta: BEÖTHY ZSOLT.

Vannak nagy nevek, melyeket végzetők nagy tettekkel, nagy közösségekre értékes eredményekkel kapcsol egybe; nevek, melyek a koporsóból kitörnek és eget kérnek, viselőjük eltűnte után a maguk erejével követelik az életet, hogy tovább is uralkodjanak rajta, vezessék és irányozzák. És vannak nevek, melyekről csak a barátok, munkatársak, az életnek egy-egy kisebb köre tudjuk, hogy milyen erős tehetségnek, milyen lelkes buzgóságnak, milyen önzetlen becsüvágynak egy életen át tartott lankadatlan munkájával és eredményeivel kapcsolódnak bele életünk legnemesebb értékeiért folyó küzdelmünkbe, szellemi haladásunk történetébe. Szerény és egyszerű nevek, de tele igaz érdemmel, súlyos tartalommal. példaadó és útmutató erővel, melyek számára nekünk kell követelnünk az életet. Nem szabad engednünk, hogy egy sírkövön halaványodjanak el, hanem szívünkbe fogadva őriznünk kell a szellemi és erkölcsi erőt, melyet képviselnek. Mert életök a tisztosságot, a haladást, az igazságot jelenti; ezek őrzik és ezeket őrzik.

Ilyen név a Sebestyén Gyula neve, mely viselőjének búcsúvételeivel nem tűnhetik el lelkünkben. Ezt a szerény és egyszerű nevet nekünk, a magyar tanítás minden emberének, éltetnünk kell e tanítás legmagasabb és legegységesebb céljai érdekében s beiktatnunk a magyar közoktatás történetének legnemesebb alakjai közé.

A tanításban s közmívelődésünkre a tanítás által és a tanítás terén való hatásban ismerte föl, bírta és szolgálta élethivatását. Hajlama, vágya pályájára, talán családi hagyományaiban, gyermekemlékeiben gyökerezik. Szomorú emlékek voltak ezek; de hát a mi magyar közéletünknek, sőt egyéni életünknek is gyakran nem épen a szomorú emlékei-e a legizgatóbbak, legvonzóbbak, legparancsolóbbak? Fiatalon elhalt édesatyja a kis gyönki gimnáziumnak volt tanára. De pályájának erkölcsi föltételei kétségtelenül édesanyjának csöndes, hősi lelkéből, példájából, útmutatásából gyökereztek és fejlődtek benne. Különösen az, ami a legfontosabb a tanító lelki világában: a soha nem alkuvó, soha nem ingadozó, föltételeket nem kereső kötelességérzet. A kenyérkeresőjét vesztett; minden gyámol nélkül maradt családdal, az özvegy és három kis fia, épen úgy kelt útra, csak abban bízva, aki az ég madarait táplálja, mint az égett erdőből, letarolt mezőről a magot kereső kis madárcsalád. Akadtak előbb Losoncon, majd Pesten;

ahol a kis Sebestyén-fiúk iskolába kerültek, rokonok, nemes lelkek, akik segíteni törekedtek nehéz sorukon; Sebestyén Gyula élete végéig hálaosan emlegette közülök a nagy püspököt, Székács Józsefet, és a nagy emberbarátot, a jogtudós Zsivora Györgyöt. De az igazi fentartó mégis csak a szegény özvegy anyának minden munkára kész két szent keze volt. «Én láttam e harcot» a muzeum mögötti, rég lebontott ócska háznak egy kis udvari kamarájában; láttam keserves küzdelmeit, nehéz győzelmét és boldog jutalmát. Mert ha anya gyermekeiért többet nem áldozott, mint ő, méltóbb jutalmat sem talált nála a közsorból kiemelkedett fiának hálijában és szerető gondviselésében. Mikor Sebestyén Gyula emlékezetét üljük, úgy érzem, nekünk is illik e szerény mécszet meggyújtanunk a hős anya sírján, nemes fiának pályájáért, mely erkölcsi avatását elsősorban neki köszöni. Az ő körében, az ő lábainál járta a szeretetből fakadó kötelességérzetnek első, egész életére határozóvá lett iskoláját.

Ezzel a csöndes, de sohasem lankadó kötelességérzettel végezte a pesti evangélikus, majd a református gimnáziumban, azután az egyetemen tanulmányait; ezzel tanítói és tisztviselői pályáját. Az egyetemen a classica philológiáról hamar áttért a történelemre, melynek az ő idejebeli egyetemi tanítása, tudományos ösztönzés és irányzás tekintetében, nem sokat nyújtott; inkább csak a történelem anyagát és a buvárlat segédeszközeit ismertette, mint módszerét, felfogását, szellemét fejlesztette. Annál meglepőbb, hogy Sebestyénnek első terjedelmesebb és jelentősebb dolgozata *Zrinyi Miklós* életrajza épen felfogásánál, a történeti élet lélektani jellemzésénél és bírálatánál fogva tünt fel és aratott méltó elismerést. Salamon Ferenc kutatásainak anyagával dolgozik, de erős ítéllettel és önálló felfogással az övétől eltérő eredményre jut. Aki nem osztozik is fiatalos hevének rigorozitásában, beceesnek és tanulságosnak kell elismernie megfigyelését s új és eredeti megállapítását bizonyos erkölcsi változásnak, melyen a magyar oligarchia a XVI. század közepe táján átment. Az értekezés tanárvizsgálati dolgozatnak készült s mint ilyen került Fraknói Vilmos kezébe, ki örvendve ismerte föl, hogy e csöndes, szerény és szürke fiúban kitűnően képzett kiváló erő lakik s ő lett első buzdítója és irányzója.

Az irodalomban meg is maradt híven a történetírás terén. De ő elsősorban mindig tanító, az iskola embere volt. A tudós babérijánál jobban vonzotta az iskola, a közmívelődés dolga; nagy, személyes sikerek helyett a nemzeti kultúra közös munkájában való részvétel öröme és megnyugvása. Egész valójával áldozni született s mikor életét és erejét az iskolának szánta, mosolygó lemondással áldozta föl a tudós hírére. Megmaradt tanítónak, ismeretterjesztőnek, népszerűsítőnek az irodalomban is. Tankönyveket írt, magyar- és világtörté-

netieket, a különböző iskolanemek számára. De e könyvek és füzetek, együtt és egyenkint, méltó büszkeségei tankönyvirodalmunknak. A tudósnak, a művésznak és az oktatónak olyan szövetségét nyilatkoztatják meg, amilyenre velök vetekedő példát alig mutathatunk föl. Lapjainkat forgatva, olykor szinte csodálat száll meg, hogy a tudás és gondolkodás magasságaiból ilyen mélyre, a tanyai iskolák padjaira, le tud szállani anélkül, hogy magával hozott kincseiből bármit elhuljatna. Csak a leggazdagabb tudás és a legtisztább gondolkodás képes az emberi és nemzeti fejlődés bonyolult viszonyait ily biztos vezető fonatra fűzni, ily könnyen érthető formulákba foglalni; csak a legkomolyabb meggyőződés, a történelemnek műveltségünkre és haladásunkra való értékéről, képes a fejlődés legbensőbb kapcsolatainak egyszerűségében ily meggyőző erővel feltüntetésére; csak a legritkább adomány s a legtisztább ízlés képes a formának ily nemességére, melynek keresetlen kereksége, világossága, csínja szinte oda vonz bennünket tanítványai közé. A nagyokat oktatva sem kevésbé egyszerű, a kicsinyekhez fordulva sem kevésbé komoly, mindegyikükhöz a maga nemes nyelvén szól, de mindegyikükhöz a maguk legértetőbb módján. Mintha amíg dolgozik nagy, poros foliánsai között, író-asztala múzsa-szobrának tekintetét folyton áhitattal érezné magán s lábainál egy kis gyermek fejét simogatná, akinek ír.

Csak egy történelmi munkáját kezdte nagyobb igényekkel, mintegy élete fő művének szánva. Magyarország története volt; a művelt nagy közönség számára, talán három kötetre tervezve. A háromból csak egy készült el, mely az ország millenáris ünnepére *Az Arpádok* címmel meg is jelent. Céljában, lényegében ez is népszerűsítő munka, de azok közül való, amelyek nem avulhatnak el könnyen, ha nem a tudomány, az irodalom története őrizni fogja. Ha elfelednők is sok kiválóságát: világos, éles, emlékezetbe nyomuló áttekintéseit; jellemrajzokba foglalt korszakait, melyek közül Szent Gellérté szinte plasztikus erővel emelkedik ki; eredeti felfogásának megvilágító csoportosításait, mint a nemzeti monda termő idejeül a XIII. századig terjesztett hőskor egybefoglalását: — ha mindezt elfelednők is, a könyvet művészi előadása történelmi irodalmunknak mindenkor első sorába igatná.

De Sebestyén nemcsak betűvel, hanem szóval is tanított. Azok közé tartozott — én boldogoknak mondom magunkat, — akiknek sorsuk két otthont adott. Egyik az iskola; nem a katedrának elzárt magaslata, hanem a fiatal lelkeknek, a tanítványoknak szerető, ösztönző, erősítő társasága. A tanítást két pesti reáliskolában kezdte, majd a polgári tanítóképzőben találta meg azt a kört, melyben közvetlen és állandó oktató munkájával meg is maradt s a honnan

utóbb egész közoktatásunkra kiterjedő tevékenysége és hatása kiindult. Résztvett az első magyar leánygimnázium alapításában s néhány éven át tanításában is.

Nem hiszem, hogy lenne egyetlen tanítványa, kinék értelmi és szívbéli műveltségében kitörülhetetlen nyomot nem hagyott; ki ne érezné és vallaná, hogy a szálak között, melyek szeretetét nemzetének multjához, reménységét jövődjéhez, hitét az emberiség haladásához kötik: a legerősebbet és legfinomabbat az ő kezei fonták. Amint nyugodt lépteivel, sohasem sietve, minden dolgát jól és idejében végezve megjelent közöttük, rendesen végigsímitotta az arcát, mintha a tudás, a szeretet, az ifjú szívek tiszta körébe térve, le akarná törülni a külső világ porát. Azután körülhordozta komolyságában oly nyájas, erejében és határozottságában oly bizalmas tekintetét. Mikor szólni kezdett, halkán és igénytelenül, valamennyi tanítványa azonnal érezte, milyen kiváló mértékben egyesül benne minden tanítás sikerének mind a három feltétele. Hogy tudja, hogy hiszi, hogy szereti, amit tanít. Sebestyén egyike volt a legkitünőbb előadóknak; mindig könnyen, folyékonyan, szabatosan, kereken és élezzeten beszélt, akár készült, akár rögtönzött; magyar világosságban ragyogó tételei szinte művészi kifejező erővel gyöngyöztek mondataiban. Ennek ellenére sohasem szónokolt, legkevésbé az iskolában: csak megértetni törekedett. Amit el kellett mondania, elbeszélte; de amikor csak lehetett, az embereket és viszonyokat azokkal a mécskekkel világította meg, melyeket tanítványai lelkében gyújtott. Nem is didaktikai tanulmányok, hanem vele született tanító kedve és hivatása, belátása és tapasztalata, közös tanárunknak, Molnár Aladárnak feledhetetlen példája, Kármánnak és iskolájának törekvései együtt vezették módszerére. Közös érdeklődéssel, közös munkával, kérdezzetve és fejtetgetve halad még bonyolultabb kérdéseknél, rejtettebb fonalú történeti fejleményeknél is, a jelen és ismertebb korviszonyok, alakulatok, intézmények segítségével. De eljárása, talán épen mivel nem volt «mester szavára esküvő», mindig ki tudta kerülni ennek a módszernek két nagy veszedelmét. Sohasem lett a haladás tempójának mesterkelt visszatartásával, szükségtelenül elaprózott és kerülgető lépésekkel üres és unalmasan fárasztó formalizmussá, és nem lett komoly tartalom híján levő, szórakoztató játékká sem. Mindig a legrövidebb és legtermészetesebb úton nyomult előre célja felé és mindig az ő nyájas komolyságával. Amilyen komolyan fogta föl az életet és feladatait, ugyanúgy készítette rá tanítványait. Az iskola levegőjét, ha ő jelen volt, mindig valami élénk áhitat töltötte el, olyan áldozásnak az öröme, melynek sikerében, áldásában senki sem kételkedik.

De Sebestyén lelke, mely a nagy közösségek életével, nagy

összefoglalásokkal foglalkozott legszívesebben s tele volt a nemzeti érzésnek és a művelődés szeretetének hevével, a maga iskolája és osztályai szűkebb körének lassankint föléje emelkedett anélkül, hogy hűtelenné lett volna hozzájuk. Egész közoktatásunk, különösen népnevelésünk szervezetének, irányának, fejlesztésének kérdéseire fordul egyre több kedvvel, egyre táguló látókörrrel és mélyülő belátással, egyre nagyobb hatással. Iskolájának szerény oktatójából, majd igazgatójából a nemzet tanítóinak sorába emelkedik. Pædagogiai cikkekkel, értekezésekkel, tanulmányokkal kezdi különböző folyóiratokban és lapokban. Csupa eszes, avatott és lelkes szó, amit ír; de tehetsége és hivatottsága egész imponáló erejével abban az előadásban bontakozik ki, melyet a millenáris tanügyi kongresszuson *Az állam és iskola viszonyáról* tartott. Ezt a viszonyt és föltételeit, történeti alakulataikban, jelen helyzetünkben és a jövő feladatai szerint magasabb történetfilozófiai szempontból s egyszersmind világosabb és meggyőzőbb erővel nálunk nem tárgyalta senki. Ez a néhány lap iskolapolitikai irodalmunknak mindenkor büszkesége, munkánknek pedig irányítója marad. Széchenyi tanítványa szól belőle: tele nemzeti érzéssel és az emberi haladás vágyával. Magyar szívében épügy, mint gondolkodó elméjében elválaszthatatlanul összeforr e kétfő. A modern jogállam fejlődése és fogalma, a nemzeti eszme uralmánál fogva, föltételezi az iskola elválaszthatatlanságát az állami hatalomtól. A nemzeti eszmétől vezetett európai fejlődésnek, de ezzel összhangban különösen a magunk helyzetének követelményeül állítja az állami közoktatást. A történetíró sohasem lehet forradalmár; ő sem az. Tiszteli a történeti jogokat és a szabadságot, amennyiben nemzeti erősödésünk és haladásunk érdekébe nem ütköznek, s a fejlődés célját és irányát megjelölván, egyelőre csak nemzeti közoktatásunk és művelődésünk egységének sértetlenségét biztosító kulturpolitikát sürget. Ez a beszéd tizenöt év előtt hangzott el. Most olvasván, úgy érezzük, mintha valami friss, egészséges szellő érne bennünket, serkentő és erősítő, hogy ezek az igék hangozzanak lelkünkben és általunk tovább, mígnem testté lesznek.

Érdeklődésének, tanulmányainak, munkásságának területével Sebestyén hatásköre is szélesedik. A Közoktatási Tanács titkári állásába hivatik meg; a népiskolai könyvtárak intéző-bizottságának elnökévé lesz; majd az állami tanítóképzők szakfelügyelete háramlik reá s a közoktatási kormányzat, ezeken a munkakörökön kívül is, állandóan igénybe veszi tehetségét és munkaerejét.

A Közoktatási Tanácsnak tíz éven át nemcsak arany tolla, hanem elevenítő lelke is. Amint dolgozik, akár az országnak, akár az irattárnak, eszméinek megvalósítására törve vagy szükség esetén

gyönyörű betűivel másolgatva: mindig maga a lelkeség és lelkiismeretesség. Mindaz, amit végez, sem alakjában, sem tartalmában sohasem köznap; szinte a humanisták vére dolgozik benne, kik aktáikat és leveleiket is az irodalomnak írták. Minden külöködéstől és mesterkedéstől tartózkodó, de mindig önálló és határozott. Az előadásban, vitatkozásban is hű magához. Csak bizonyos ellentétes vonásokkal tudnám jellemzését megkísérteni: az igénytelenség és bátorság, a mérséklet és lelkes felbuzdulás, a gyöngéd ragaszkodás és szívós önállás vonásaival. Kiegyenlítődések hányszor és mily vonzó alakban rajzolta elénk benne egy igazi férfi képét!

Közoktatásunk, mikor a Tanácshoz került, nagyjából ki volt építve és berendezve; sőt már az első szervező alkotások pótlásának, megigazításának, továbbfejlesztésének szüksége jelentkezett. Ennek a munkáját végzi ő: az előtte megalapozottnak új, gazdagabb, termékenyítő fejlődésbe indítását. Résztvesz, fő és irányadó részt, ennek az újaszervezésnek munkáiban, különösen a középiskolai tantervek és utasítások revíziójában. E revízió nagyon közélről érdekelte, valósággal szíven feküdt, mert lényege éppen a történettantás gyökeres átalakításában állott. A magyar történettelle való behatódott foglalkozás s anyagának a világtörténetbe kapcsolása volt a cél tanításunkban s ez által művelt, vezető osztályaink köztudatában. Sebestyén nem átlátta, hanem átérezte ennek a reformtervnek nagy jelentőségét, mely messze túlterjed az iskolai didaktika határain. Arról volt szó egyfelől, hogy középoktatásunk nemzeti fejlődésünknek az egész művelt emberiség életével szoros és állandó összefüggését ismertetvén és gyökereztetvén be a lelkekbe: nemzeti öntudatunkat és bizalmunkat erősítse. Másfelől arról, hogy e kapcsolattal nemzeti történetünket elszigeteltségéből kiemelvén s egyetemes jelentőségének igaz mértékét megadván, méltó önértetünket ne engedje üres elbizakodássá fajulni. A dolog új és meglepő volt s egyáltalában nem ment könnyen; némelyek az egyetemes, mások a magyar történet tanítás-eredményének komolyságát féltettek tőle. A Tanács, hosszú tárgyalások után, egy félreérthető formulában állapodott meg, mely egész törekvésünk komoly eredményét megsemmisíthette. A Tanács akkori vezetője a miniszterhez fordult s állását kötötte hozzá, hogy az eredeti szöveg helyreállíttassék. Azt a teljesen megnyugtató feleletet kapta, hogy mondjon hát döntő szót a hisztorikus és pädagogus Sebestyén. Mikor így általa törekvésünk győzelmet aratott: ő fejtette ki jelentőségét, elméletét, alkalmazását, példáit az Utasításoknak oly kitünő történeti fejezetében.

Szívéhez azonban legközelebb mindig a tanítóképzés állott. Ennek nagy tantervi reformját már egyenesen ő vezette, legnagyobb

részt ő alkotta meg. Felfogása, eszméi, törekvései itt állítják elének teljes valójában, lelkének világa szerint. Széchenyi tanítványa, nemcsak erkölcsi alaptételében: «legelső kötelességünk magunkról elfeledkezni», hanem annak a magyar liberalizmusnak is közoktatásunkban egyik leghűbb és legnemesebb képviselője, mely modern jogrendünket megalkotta, haladásunk útját megtörte és irányát kimutatta. E jogrendnek teljes és föltétlen érvényesülését, a politikai, művelődési és gazdasági haladást, a jövőt és mindennek magyarságát csak népünk anyagi és szellemi erejének teljes kifejtése biztosíthatja. A mi erők: a mi magyar népünk, mely erejével önállásban és függetlenségben is gyarapodni fog. A szociális eszmék hatásától elzárunk nem lehet, de nem is kell, ha nemzeti érzését védve és ápolva, igaz hittel és becsületos lélekkel megértetjük vele, hogy «a szembenálló nagy ellentétek kiegyenlítése csak a történeti fejlődés alapján, tanulságainak helyes felhasználásával ígér sikert és állandóságot.» Ez a nagy feladat van néptanítóink kezében: szinte nemzetünk végzete. Gazdasági, politikai és ismeretekben való képzésök így kapcsolódik bele nemcsak művelődési, hanem társadalmi és politikai életünkbe. Képzésöknek haladó, a korról és viszonyaival számoló szelleme: föltétele társadalmi hatásuknak; komolysága: mérséklője a fejlődés zavarainak és veszélyeinek. Ezek a gondolatok és érzések vezették utolsó nagy munkájában, tanítóképzésünk tantervi reformjában. Mit emelhetek ki belőle a megemlékezésnek ebben a vázlatában? Talán elég annyi, hogy a természettudományok fontosabb helyet, nagyobb anyagot és megvilágítóbb eljárást kapnak; az irodalmiak, történelmiek és művészetiek természetesebb és elevenebb módszerrel bensőben fűződnek az iskola nevelő feladatához; a gazdaságiak és jogiak igazán a gyakorlati élet szolgálatába szegődnek; a munkálat egész szelleme a továbbképzésre, a lelki munka folytatására serkentőbbé, ösztönzőbbé alakul. A tervezetet és az utasításokat sokan készítették; de Sebestyén szellemében és szelleme által vált egységes koncepcióvá, melyet a bevezető általános részben, e kis módszertani remekműben, ő fejtett ki és ő magyarázott meg.

Mikor tollát letette és munkában verítékező arcát, szokása szerint, végigsimítva, elégedetten tekintett maga elé: talán látta is már a nagy, sürgő, új intézetet, ahol az ő terve, az ő eszménye szerint nevednek, képződnek a nép vezetői; azután a kis falusi iskolát, a gyermekek hadával, kik közé az új tanító elvisz legalább valamit az ő lelkéből; majd a falut magát, sok-sok falut a Kárpátok alján és a Tisza mentén, melyekből az ő fiai elől mind messzebb húzódik a nyomor és a sötétség s egyre izmosodik a magyarság lelke. Elnézte és az ígért földének határán lehunyta szeméit mindörökre. Sokat dolgo-

zott, mindig dolgozott; mindig egész lelke volt rajta, amit a gyöngé teste egész erejének megfeszítésével dolgozott; elfáradt, elpihent.

Inkább közpályájának néhány jellemző vonását, törekedtem rajzolni, mint magánéletét, melyben épúgy megszerezte a boldogságnak, mint amabban a köztiszteletnek jogát. A szeretet és művészet lelkétől áthatott családi körében magát a boldogságot is. Fél százados barátságunk emlékeit is elhallgattam, nehogy azt a benyomást keltsem, mintha ezek fényében és nagyító méreteiben látnám közpályáját és jelentőségét. Ellenkezőleg; ő csak az életviszonyok hamis szemüvegén nézve áll a második sorban; közoktatásunk történetének nem ott kell kijelölnie helyét, a hova világi sorsa szerint az emberi rövidlátás állította, hanem ott, a hova isten küldte és emelte: az első között. Mindnyájunkra, kiket élethivatásunk arra a mezőre szólított, melynek munkása volt, ismertük vagy nem, élete például él tovább, munkája tanulságnak, eszméi vezetőnkül. Nekünk pedig, egypár öreg embernek, kik előtt szíve is megnyílt, magunkkal való számvetésünk óráiban, az ő életének tiszta és nemes emléke, a mi hátralevő életünk mértékadó bírása marad.

A TERMÉSZETTUDOMÁNYOK A KÖZÉPISKOLÁBAN.*

Az Orsz. Középiszkolai Tanáregyesület kolozsvári körében fölolvasta:

DR. APÁTHY ISTVÁN.

A tárgyról, melylyel ma Önök előtt foglalkozni szándékozom, már 14 évvel ezelőtt elmondottam nézeteimet, még pedig 1897-ben a Volf György és Waldapfel János szerkesztésében megjelent «Emlékkönyv»-ben, melyet Kármán Mór 25 éves tanári munkásságának ünnepére adtak ki (Budapest, Eggenberger-féle könyvkereskedés, 1897). — Nézeteim azóta nem változtak. Változott azonban az úr, mely e nézeteiket az irányadó és döntő tényezők vélekedésétől elválasztja. Hogy az úr ma kevésbé tátong, mint azelőtt, kitűnik a következőkből.

Dolgozatomat, melynek címe volt: «A természetrajz rendeltetése a középiskolában, s a biológia helye az általános műveltségben» (182—191 lap) az «Emlékkönyv»-be, jóllehet nem a magam kínálkozásából, hanem fölkérésre írtam meg, csak a következő szerkesztői megjegyzéssel vették föl: «Nem közölhetjük e cikket egy kis szerkesztői megjegyzés hozzáfűzése nélkül. E cikk ugyanis az e könyv-

* Habár több tekintetben nem érthetünk egyet a tudós szerzővel, mégis köszönettel tartozunk neki, hogy ezt a gondolatokban gazdag tanulmányt folyóiratunknak közlésre átengedte. Szívesen vennők, ha az eltérő álláspont hívei is hozzászólnának a kérdéshez s erre a célra is készséggel nyitjuk meg a Magyar Pædagogia hasábjait.

Szerk.